

A Psychological Analysis of Jungian Archetypes in Comparison with Joseph Campbell's Theory of the Hero's Journey Pattern in the Novel Abbas Dast-Tala

Mojtaba Esmailnya¹, Shabnam Shafiee Lotf Abadi², Mohamad Ali Sharifian³

1. PhD student, Department of Persian Language and Literature, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran. E-mail: mojtaba.esmailniya48@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran. E-mail: sh.shafiee1393@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran. E-mail: MA.sharifian@iau.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article history:
Received 22 December 2023
Received in revised form 18 February 2024
Accepted 18 March 2024
Published Online 20 March 2024

Keywords:
Hero's Journey,
Archetype,
Abbas Dast Tala's novel,
exit,
rite of honor,
return.

ABSTRACT

Background: Both Jungian archetypes and Joseph Campbell's theory of the "Hero's Journey" contribute to a deeper understanding of the fundamental structures of the human mind and narratives. These two frameworks share common elements such as personal transformation, facing challenges, and achieving self-actualization. However, previous research has predominantly focused on classical works and global myths, with limited attention to contemporary literature, especially Persian novels. Analyzing the novel Abbas Dast-Tala from this perspective offers an opportunity to explore the similarities and differences between these two psychological and narrative frameworks within a distinct cultural context. This study can enhance our understanding of how modern narratives interact with archetypal structures and demonstrate how mythological patterns are reinterpreted in contemporary cultures.

Aims: The present study aimed to provide a psychological analysis of Jungian archetypes in comparison with Joseph Campbell's theory of the hero's journey pattern in the novel Abbas Dast-Tala.

Methods: This study was conducted using a descriptive-analytical method and was based on qualitative content analysis. The data were collected through library research and the direct examination of the narratives, and were analyzed based on the theoretical foundations of Jung's analytical psychology.

Results: The findings of the research are the adaptation of most of the archetypal stages of the hero's journey in the novel "Abbas Dast Tala", which indicates the presence of a dynamic and evolving character in the novel, who grows and changes spiritually and spiritually by being on the front. The novel Abbas Dast-Tala effectively demonstrates how Jungian archetypes and Campbell's Hero's Journey intertwine within a modern framework. This combination not only enhances the narrative but also facilitates a deep exploration of the protagonist's inner challenges and growth journey, highlighting the significant role these archetypal patterns play in contemporary literature.

Conclusion: The results of the research show that the fate of the character "Abbas Dast Tala" in the novel, due to the events that happen in his life, has changed from an ordinary person to an evolved person in terms of ethics and religion, and the steps he has taken in the path of evolution and growth, with the archetypal stages of the hero's journey can be explored and adapted.

Citation: Esmailnya, M., Shafiee Lotf Abadi, Sh., & Sharifian, M. (2024). A psychological analysis of Jungian archetypes in comparison with Joseph Campbell's theory of the Hero's Journey pattern in the novel Abbas Dast-Tala. *Journal of Psychological Science*, 23(133), 285-301. [10.61186/jps.23.133.285](https://doi.org/10.61186/jps.23.133.285)

Journal of Psychological Science, Vol. 23, No. 133, 2024

© The Author(s). DOI: [10.61186/jps.23.133.285](https://doi.org/10.61186/jps.23.133.285)

✉ **Corresponding Author:** Shabnam Shafiee Lotf Abadi, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran
E-mail: sh.shafiee1393@gmail.com, Tel: (+98) 9151890137

Extended Abstract

Introduction

The archetype of the journey is one of the oldest and most widely used elements in storytelling, particularly prominent in epic tales. Carl Gustav Jung's theory of archetypes, a foundational concept in analytical psychology, explores the structures of the collective unconscious and how they influence behaviors, emotions, and personalities (Nield, 2022). According to Jung, archetypes are universal patterns present in the collective unconscious of humans, reflected symbolically in dreams, myths, art, and literature (Nyamanja, 2021). Archetypes such as the "Wise Old Man," the "Hero," the "Shadow," and the "Self" play a key role in personality development. As these archetypes unconsciously influence human behavior and decision-making, psychological analysis of these archetypes can offer a deeper understanding of individual internal dynamics (Gane, 2019). Despite the widespread influence of Jung's theory in fields like psychology, literature, and sociology, contemporary research often stops at a general level of analysis, leaving the precise connection between different archetypes and specific psychological conditions, such as anxiety, depression, or identity formation, underexplored (Hambly, 2021).

Joseph Campbell was the first to formally outline the theory of the Hero's Journey, identifying various stages in the process. He argued that in most literary works, particularly epics, the hero or heroes undergo a similar process of growth and development, always framed within a journey that has a similar beginning, middle, and end (Segal, 2011). While Campbell originally focused on epic texts, his Hero's Journey theory was later examined in non-epic works, revealing that it could be applied, with some flexibility, to most narrative works. In contemporary times, the elements of Campbell's theory have been studied in Persian literary works, showing remarkable compatibility with contemporary stories. Resistance literature and narratives about the Iran-Iraq war, also known as the Sacred Defense, offer a rich field for exploring Campbell's Hero's Journey, as they often feature heroic characters who start as ordinary

individuals but undergo profound transformation through participation in the front lines, leading them to higher levels of spirituality or patriotism. The story *Abbas the Dast-Talla* by Mahboubeh Marajipour is a notable example of portraying the presence of Abbas Ali Bagheri in the war. The author depicts Bagheri's initial reluctance to join the front lines and his eventual deep connection to the battlefield atmosphere, even recruiting others to join the war effort. Given Bagheri's initial disinterest in participating in the war and his subsequent invaluable services in vehicle repair—along with his recruitment efforts—this story lends itself to analysis through Campbell's Hero's Journey. Signs of this theory can be traced in the life of the main character (*Abbas the Dast-Talla*), and this study aims to analyze this novel based on Campbell's Hero's Journey theory. This research is the first of its kind on this subject.

Method

This study was conducted using a descriptive-analytical method and was based on qualitative content analysis. The research data were collected and analyzed through library research, direct examination of the text of the novel *Abbas Dast-Tala*, and the extraction of textual evidence related to the theoretical components of Jung's analytical psychology and Joseph Campbell's hero's journey model. The main instruments used for data collection and analysis included note-taking sheets, analytical notes, and a qualitative coding matrix designed on the basis of indicators such as Jungian archetypes, including the hero, the shadow, the wise old man, the mother, anima/animus, the self, and the persona, as well as the stages of Campbell's hero's journey, such as the call to adventure, crossing the threshold, trials, the helper, crisis, return, and the hero's transformation. In this process, relevant sections of the novel were extracted, classified, and compared with psychological and mythological concepts. Therefore, the research instruments were qualitative and text-oriented in nature, aiming to identify, categorize, and interpret archetypal signs and manifestations within the narrative structure of the novel.

Results

Analysis of Archetypes in Abbas the Dast-Talla: Character Initially, several archetypes manifest in the hero's character, providing the motivation for his journey. One such archetype is that of innocence, which stems from the upbringing by his father, shaping Abbas into a man focused on honesty and integrity, always avoiding deceit or shortcuts in his work. His father's consistent encouragement to earn a lawful income and avoid ill-gotten gains profoundly influences Abbas's character. Another archetype present in Abbas's character is the Protector. Abbas not only supports those around him in his personal and social life but also provides unwavering support to the individuals he brings to the front lines, ensuring their safe return, which he regards as his primary responsibility. Thus, the most prominent archetypes in Abbas's character are the Innocent, the Protector, and the Warrior, all of which ignite a desire within him to embark on a journey toward personal and spiritual growth.

Jungian Archetypes in Abbas the Dast-Talla

Jung believes that the collective unconscious contains universal patterns called archetypes that appear across cultures and eras. In Abbas the Dast-Talla, several of these archetypes are evident:

The Hero: Abbas represents the hero, navigating personal and social crises and moving towards psychological maturity.

The Guide: Characters who guide Abbas during crucial moments embody the role of the guide, serving as sources of wisdom and inspiration.

The Shadow: Abbas's internal struggles and confrontations with his fears and weaknesses reflect the presence of the shadow as part of the unconscious he must confront.

Campbell's Hero's Journey in Abbas the Dast-Talla

Campbell's *The Hero with a Thousand Faces* outlines the Hero's Journey in three main stages: departure, initiation, and return. This structure is also evident in Abbas the Dast-Talla:

Departure: Abbas leaves his familiar life behind and steps into a new world full of challenges and unknowns.

Initiation: He faces various trials, confronting personal and social crises.

Return: Abbas returns, transformed, having reached a point of personal and spiritual growth, ready to play a new role in society.

Similarities and Differences between Jungian Archetypes and Campbell's Hero's Journey

Both approaches emphasize personal transformation and overcoming challenges. In both theories, the hero faces internal and external obstacles and, after overcoming them, attains a deeper understanding of themselves. However: Jung focuses more on psychological and unconscious aspects, while Campbell emphasizes narrative structure and mythology. Campbell's Hero's Journey typically has a clear beginning and end, whereas Jung's archetypal growth can occur in cycles. In Abbas the Dast-Talla, these two frameworks intertwine. Abbas's heroic journey is not only a linear narrative but also an internal process of self-discovery and overcoming psychological shadows.

Conclusion

The present study aimed to provide a psychological analysis of Jungian archetypes in comparison with Joseph Campbell's theory of the hero's journey in the novel Abbas Dast-Tala. The findings indicated that the novel has considerable potential for archetypal analysis, as Abbas is initially portrayed as an ordinary, family-oriented, hardworking man committed to honest work and lawful livelihood. However, through his encounter with the crisis of war, he enters a psychological, moral, and spiritual journey. This transformation is consistent with Jung's view of the manifestation of collective unconscious patterns in literature, since Abbas embodies archetypes such as the hero, the caregiver, the warrior, the shadow, and the guide (Niamanjah, 2021; Nield, 2022). Moreover, his father's religious and moral upbringing provides the basis for his innocence and ethical integrity, while his presence at the front activates hidden layers of his personality and enables

him to overcome fear, which corresponds to the role of archetypes in personality development (Gaine, 2019).

From the perspective of Campbell's hero's journey model, Abbas's transformation can be aligned with the three main stages of "departure," "initiation," and "return." The guild's call for dispatching mechanics to the front represents the "call to adventure," while Abbas's hesitation regarding his family reflects the "refusal of the call." The presence of Haj Davood the grocer functions as a form of spiritual assistance that encourages him to accept the journey. Abbas's movement toward the front and his first experience of fear caused by explosions and the atmosphere of war correspond to "crossing the first threshold" and entering an unfamiliar world. During the initiation stage, his most significant trial is confronting fear, death, and bombardment. Yet, by observing the courage of the combatants and internalizing the meaning of the front, he attains inner peace, courage, and spiritual maturity. Thus, his ultimate boon is not magical, but rather liberation from fear, a deeper understanding of service, and the achievement of a more elevated identity (Campbell, 1998; Segal, 2011; Abrams, 2007; Shamloo, 2009).

The findings also showed that some stages of Campbell's model, such as "woman as temptress," "atonement with the father," and "magic flight," do not appear explicitly in the novel; however, this absence is due to the cultural, religious, and generic context of the work. Abbas Dast-Tala belongs to Sacred Defense literature and emphasizes values such as faith, self-sacrifice, service, and perseverance; therefore, the hero's journey is reconstructed in accordance with Iranian-Islamic culture (Honey, 2024). After his return, Abbas is no longer the same person; he has become more mature in his profession and more developed in the spiritual realm, which makes him an example of the "master of two worlds" (Sattari, 1987). These findings complement previous studies on the dynamism of the main character and realistic characterization in Sacred Defense literature (Gholamrezaei et al., 2020; Erfani, 2018). Overall, Abbas Dast-Tala represents a contemporary Iranian hero whose journey is not primarily geographical, but

an inward movement from the individual self toward a collective, moral, and spiritual self.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines: This study is a text-based analysis and does not involve any human or animal subjects. Throughout all stages of the research, the authenticity of the texts and adherence to the principles of accurate citation and referencing were observed, and any form of plagiarism was avoided.

Funding: This study was conducted as a PhD thesis with no financial support.

Authors' contribution: The first author was the senior author, the second were the supervisors and the third was the advisors.

Conflict of interest: the authors declare no conflict of interest for this study.

Acknowledgments: The authors sincerely thank the honorable reviewers for their precise and constructive comments, which contributed to improving the quality of this article

تحلیل روانشناختی کهن الگوهای یونگ در مقایسه با نظریه جوزف کمبل بر الگوی سفر قهرمان رمان عباس دست طلا

مجتبی اسماعیل نیا^۱، شبنم شفیعی لطف آبادی^۲، محمدعلی شریفیان^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران. رایانامه: mojtaba.esmailniya48@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران. رایانامه: Sh.shafiee1393@gmail.com

۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران. رایانامه: MA.sharifian@iau.ac.ir

چکیده

مشخصات مقاله

زمینه: کهن الگوهای یونگ و نظریه «سفر قهرمان» جوزف کمپبل هر دو به فهم عمیق تری از ساختارهای بنیادین ذهن و روایت‌های انسانی کمک می‌کنند. این دو نظریه بر پایه مشترکاتی مانند تحول شخصی، مواجهه با چالش‌ها و رسیدن به کمال فردی بنا شده‌اند. اما پژوهش‌های پیشین بیشتر بر آثار کلاسیک و اسطوره‌های جهانی متمرکز بوده‌اند و توجه کافی به ادبیات معاصر، به ویژه رمان‌های فارسی، نداشته‌اند. بررسی رمان «عباس دست طلا» از این منظر، فرصتی فراهم می‌کند تا شباهت‌ها و تفاوت‌های میان این دو الگوی روانشناختی و روایی در زمینه فرهنگی متفاوت تحلیل شود. این مطالعه می‌تواند به درک عمیق تری از تعامل میان روایت‌های مدرن و ساختارهای کهن کمک کرده و نشان دهد که چگونه الگوهای اسطوره‌ای در فرهنگ‌های معاصر بازتفسیر می‌شوند.

هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل روانشناختی کهن الگوهای یونگ در مقایسه با نظریه جوزف کمبل بر الگوی سفر قهرمان رمان عباس دست طلا انجام شد.

روش: این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای تحلیل محتوای کیفی به انجام رسیده است. داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و با بررسی مستقیم حکایات و بر اساس مبانی نظری روان‌شناسی تحلیلی یونگ تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق، انطباق اغلب مراحل کهن الگوی سفر قهرمان در رمان «عباس دست طلا» است که بیانگر وجود شخصیتی پویا و رو به تکامل در رمان است که با حضور در جبهه، از نظر معنوی و روحی دچار رشد و تغییر می‌شود. رمان عباس دست طلا به خوبی نشان می‌دهد که چگونه الگوهای کهن روانی یونگ و سفر قهرمان کمپبل در قالبی مدرن با هم پیوند می‌خورند. این ترکیب، علاوه بر روایت داستانی، به واکاوی عمیق چالش‌های درونی و مسیر رشد شخصیت اصلی کمک می‌کند و نقش مؤثر این الگوها در ادبیات معاصر را برجسته می‌سازد. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سرنوشت شخصیت «عباس دست طلا» در رمان به دلیل اتفاقاتی که در زندگی‌اش عارض می‌شود، از یک انسان معمولی به انسانی تکامل یافته از نظر اخلاق و مذهب رسیده و مراحل تکامل و رشد پیموده، با مراحل کهن الگوی سفر قهرمان قابل بررسی و انطباق است.

استناد: اسماعیل نیا، مجتبی؛ شفیعی لطف آبادی، شبنم؛ و شریفیان، محمدعلی (۱۴۰۳). تحلیل روانشناختی کهن الگوهای یونگ در مقایسه با نظریه جوزف کمبل بر الگوی سفر قهرمان رمان عباس دست طلا. *مجله علوم روانشناختی*، دوره ۲۳، شماره ۱۳۳، ۲۸۵-۳۰۱.

DOI: 10.61186/jps.23.133.285 .۱۴۰۳، شماره ۱۳۳، دوره ۲۳. *مجله علوم روانشناختی*

© نویسندگان

✉ نویسنده مسئول: شبنم شفیعی لطف آبادی، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران. رایانامه: Sh.shafiee1393@gmail.com

تلفن: ۰۹۱۵۱۸۹۰۱۳۷

مقدمه

کهن‌الگوی سفر یکی از کهن‌ترین و پرکاربردترین عناصر قصه محسوب می‌شود که اغلب در داستان‌های حماسی برجسته‌تر و پررنگ‌تر است. در نظریه کهن‌الگوهای کارل گوستاو یونگ، یکی از نظریات بنیادین در روانشناسی تحلیلی است که به تحلیل ساختارهای ناخودآگاه جمعی و تاثیر آن بر رفتارها، احساسات و شخصیت افراد می‌پردازد (نیلد، ۲۰۲۲). به باور یونگ، کهن‌الگوها الگوهای جهان‌شمولی هستند که در ناخودآگاه جمعی انسان‌ها وجود داشته و به شکل نمادین در رؤیاها، اسطوره‌ها، هنر و ادبیات بازتاب می‌یابند (نیامنجاه، ۲۰۲۱). کهن‌الگوهایی مانند «پیر خردمند»، «قهرمان»، «سایه» و «خود» نقشی کلیدی در تکوین شخصیت ایفا می‌کنند. از آنجا که این الگوها به صورت ناخودآگاه در رفتار و تصمیم‌گیری انسان‌ها تاثیر می‌گذارند، تحلیل روانشناختی این کهن‌الگوها می‌تواند به فهم عمیق‌تری از دینامیک‌های درونی افراد کمک کند (گائین، ۲۰۱۹). با وجود تاثیرگذاری گسترده نظریه یونگ بر رشته‌های مختلف از جمله روانشناسی، ادبیات، و جامعه‌شناسی، پژوهش‌های معاصر اغلب به سطح کلی تحلیل بسنده کرده‌اند و به ارتباط دقیق بین کهن‌الگوهای مختلف با شرایط روانی خاص، مانند اضطراب، افسردگی یا هویت‌یابی، کم‌تر پرداخته شده است (همبلی، ۲۰۲۱). همچنین، در بسیاری از مطالعات، بعد فرهنگی و اجتماعی در شکل‌گیری و تحول کهن‌الگوها نادیده گرفته شده است؛ در حالی که فرهنگ‌های مختلف می‌توانند تفسیرهای متفاوتی از این الگوها ارائه دهند (هانی، ۲۰۲۴). شکاف دیگر در پژوهش‌ها به استفاده محدود از روش‌های ترکیبی، همچون تحلیل‌های کیفی و کمی در کنار یکدیگر، برمی‌گردد که می‌تواند داده‌های غنی‌تری در رابطه با تجلی کهن‌الگوها فراهم آورد. اغلب داستان‌ها و قصه‌های حماسی، شخصیت قهرمان پس از طی یک فرآیند و چرخه پر از چالش «عزیمت، آیین تشریف و بازگشت» (کمبل، ۱۳۷۷)، ابتدا از وطن مادری خویش رانده شده یا سفر می‌کند و پس از گذراندن مراحل همچون معصومیت، یتیم شدن و گرفتاری در انواع مشکلات، به یک تحول درونی رسیده و سفری اسطوره‌ای آغاز می‌کند و در نهایت با جمایت نیروهای موافق به وطن خویش برمی‌گردد. این چرخه و فرآیند در زندگی اکثر قهرمانان داستان‌های حماسی به چشم می‌خورد.

جوزف کمبل نخستین کسی بود که نظریه‌ی بازگشت قهرمان را به صورت مدون و مبتنی بر مراحل مختلف بیان کرد. وی بر این باور بود که در اغلب متون ادبی به ویژه متون حماسی، شخصیت یا شخصیت‌های قهرمان روند مشابهی را در راستای تکامل و رشد طی می‌کنند که این فرآیند همواره در قالب یک سفر بوده و آغاز و میانه و پایانی تقریباً مشابه دارد. (سیگال، ۱۳۹۰) اگرچه کمبل این نظریه را بیشتر مختص متون حماسی می‌دانست، اما رفته رفته نظریه‌ی بازگشت قهرمان در متون غیرحماسی نیز مورد بررسی قرار گرفت و مشاهده گردید که این نظریه با کمی اغماض، در مورد اغلب متون داستانی موضوعیت داشته و مراحل از این نظریه در متون داستانی غیرحماسی قابل بررسی و تحلیل است.

در دوره‌ی معاصر، مؤلفه‌های نظریه‌ی کمبل در متون داستانی فارسی نیز بررسی شده و نتایج قابل توجهی در خصوص تطابق این نظریه با آثار داستانی معاصر دارد. ادبیات پایداری و متون داستانی مربوط به دوران دفاع مقدس نیز زمینه‌ی مناسبی برای رهگیری مؤلفه‌های نظریه‌ی بازگشت قهرمان جوزف کمبل است زیرا در اغلب این آثار، علاوه بر این که روح و شور حماسه موج می‌زند، شخصیت قهرمانی نیز وجود دارد که در ابتدا شخصیتی معمولی و عادی است اما به دلیل حضور در جبهه و تجربه‌ی برخی احوال عرفانی و حماسی، دچار انقلاب فکری شده و به مراتب و مراحل بالاتری در عرفان و یا وطن‌دوستی می‌رسد.

داستان «عباس دست‌طلا» نوشته‌ی «محبوبه معراجی‌پور» یکی از آثار داستانی موفق در زمینه‌ی به تصویر کشیدن حضور شخصی به نام «عباس علی باقری» در جبهه است که نویسنده در این رمان روند اولین حضور وی در جبهه و سپس علاقمند شدن «عباس علی باقری» به حال و هوای جبهه و حتی جذب نیرو برای اعزام به جبهه‌ها را تبیین کرده است. با توجه به نحوه‌ی حضور عباس علی باقری در جبهه که در ابتدا علاقه‌ای به حضور در جبهه ندارد و پس از اعزام، خدمات ارزنده‌ای در زمینه‌ی تعمیر خودروها ارائه می‌دهد و علاوه بر این، تعمیرکارانی را نیز برای حضور در جبهه فراخوانی می‌کند، این داستان قابلیت بررسی و تحلیل بر مبنای نظریه‌ی شخصیت سفر قهرمان را دارد و نشانه‌هایی از این نظریه در زندگی شخصیت اصلی رمان (عباس دست‌طلا) نمود یافته است. بنابراین در این تحقیق برآنیم این رمان را بر اساس نظریه‌ی سفر قهرمان جوزف کمبل مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

الف) ابزار

ابزار اصلی گردآوری و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، برگه‌های فیش‌برداری و جدول کدگذاری کیفی بوده است که بر اساس مؤلفه‌های نظری روان‌شناسی تحلیلی یونگ و الگوی سفر قهرمان جوزف کمبل تنظیم شده‌اند. در این جدول‌ها، بخش‌های مرتبط از متن رمان عباس دست‌طلا استخراج و بر اساس شاخص‌هایی چون کهن‌الگوهای یونگی، از جمله قهرمان، سایه، پیر دانا، مادر، آنیما/آنیموس، خود، نقاب و نیز مراحل سفر قهرمان در نظریه کمبل، مانند دعوت به سفر، عبور از آستانه، آزمون‌ها، یاریگر، بحران، بازگشت و دگرگونی قهرمان دسته‌بندی و تحلیل شده‌اند. در کنار این ابزار، از یادداشت‌برداری تحلیلی، فیش‌های مطالعاتی و منابع کتابخانه‌ای معتبر برای استخراج مبانی نظری و تطبیق شواهد متنی با مفاهیم روان‌شناختی و اسطوره‌شناختی استفاده شده است. بنابراین، ابزار پژوهش ماهیتی کیفی و متن‌محور داشته و هدف آن شناسایی، طبقه‌بندی و تفسیر نشانه‌ها و مصادیق کهن‌الگویی در ساختار روایی رمان بوده است.

یافته‌ها

معرفی شخصیت‌های رمان

اگرچه شخصیت‌های چندی در مان «عباس دست‌طلا» نقش دارند، اما حضور اغلب آنها به صورت مقطعی و بدون پرداخت و معرفی کامل است و نقش اثرگذاری در طرح رمان ایفا نمی‌کنند. از آن جمله، شخصیت‌هایی مثل پدر، همسر، حسین، فرمانده شهبازی، سید ساداتفر و آقای آبدهنده که اگرچه در رمان آورده شده‌اند، اما شخصیت فرعی محسوب می‌شوند و تنها نقش آن‌ها، معرفی هر چه بیشتر شخصیت اصلی است.

عباس دست‌طلا

عباس دست‌طلا تنها شخصیت اصلی و اثرگذار رمان است که حوادث و ماجراهای رمان حول محور او شکل گرفته است. وی شخصیتی سخت‌کوش و کاری است که علاقه‌ی فراوانی به شغل خود (تعمیرکاری) دارد و از تعمیر خودروهای مردم لذت می‌برد. وی کار کردن را جوهره‌ی مرد می‌داند و کل زندگی او با کار و تلاش شبانه‌روزی گره خورده است. عباس دست‌طلا در ابتدا شخصیتی عادی است که وجه ممیزه‌ی وی، تلاش و کوشش فراوان و لذت بردن از خوشحالی مشتریان به دلیل تعمیر شدن خوردوهایشان است. پس از وقوع جنگ و مشاهده‌ی اعزام جوانان به جبهه‌های جنگ، کم‌کم بارقه‌های یک تحول روحی در ذهن و دل عباس

در رابطه با موضوع این پژوهش، تاکنون تحقیقی نوشته نشده و پژوهش حاضر نخستین گام در این مسیر است. البته در زمینه‌ی بررسی ساختار و محتوای رمان «عباس دست‌طلا» تحقیقات انگشت‌شماری انجام شده که در اینجا آورده شده است:

غلامرضایی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ی «بررسی و مقایسه ساختاری دو خاطره نوشته عباس دست‌طلا و آخرین شلیک» به این نتیجه رسیده‌اند که کتاب آخرین شلیک ساختار زندگینامه‌ای (بیوگرافیک) دارد و کل زندگی راوی را در بر می‌گیرد؛ ولی کتاب عباس دست‌طلا ساختاری داستانی دارد و در عین طرح گوشه‌هایی از خلق و خو و کنش‌های شخصیت‌ها، فضای جبهه و مسائل آن را نیز پوشش می‌دهد؛ شخصیت اصلی این اثر، پویاست و شخصیت‌های دیگر نیز از درجاتی از پویایی برخوردارند. در مجموع، عباس دست‌طلا ادبی‌تر به نظر می‌رسد؛ درحالی‌که توالی منطقی آخرین شلیک بیشتر است و این ویژگی، اثر را به گزارش گونه‌ای تبدیل کرده است که صبغه و تاثیر ادبی و هنری آن، چندان نیرومند نیست.

رؤیا عرفانی (۱۳۹۷) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با موضوع «بررسی سیر و تطور شخصیت‌پردازی در هفت کتاب خاطره برگزیده دفاع مقدس از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ (بر اساس کتاب‌های دا، کوچه نقاش‌ها، عباس دست‌طلا، نورالدین پسر ایران، سلام برابراهیم، گلستان یازدهم، دختر شینا)» به این نتیجه رسیده است که علی‌رغم استفاده‌ی نویسندگان از شخصیت‌پردازی برای معرفی شخصیت‌ها، تنوع شیوه‌های بکار رفته برای شخصیت‌پردازی کاهش یافته است. با این حال، توصیف واقع‌بینانه و پرداختن به جنبه‌های مختلف شخصیت‌ها بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

روش

این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای تحلیل محتوای کیفی به انجام رسیده است. داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و با بررسی مستقیم حکایات و بر اساس مبانی نظری روان‌شناسی تحلیلی یونگ تحلیل شده‌اند.

پدر عباس دست طلا به صورت کلی معرفی و توصیف می‌شود و شخصیتی مبهم است.

بررسی و تحلیل کهن الگوهای شخصیت عباس دست طلا

در ابتدای امر، کهن الگوهای متعددی در شخصیت قهرمان نمود یافته و پیش‌زمینه و انگیزه‌ای برای سفر او محسوب می‌شود. یکی از کهن الگوهای که در وجود شخصیت عباس دست طلا دیده می‌شود، کهن الگوی معصومیت است؛ معصومیتی که از شیوه‌ی تربیتی پدرش حاصل شده و از عباس دست طلا انسانی ساخته است که تمام هم و غم او کسب رضایت مشتری‌ها و دوری از کم‌کاری و فریب آنان است. پدر وی همواره عباس دست طلا را به کسب روزی حلال ترغیب و تشویق کرده و لقمه‌ی حرام را ویرانگر و تباه‌کننده‌ی دل می‌داند:

«بارها از پدرم شنیدم که می‌گفت: لقمه حرام، دل را تباه و فرزند را ناهل می‌کند».

همین الگوی تربیتی پدر و همچنین وجود مادری مؤمن و باتقوا در کانون خانواده، عباس دست طلا را انسانی خداترس و مقید به اصول اخلاقی بار آورده است.

یکی دیگر از کهن الگوهای موجود در شخصیت عباس دست طلا، شخصیت حامی است. عباس دست طلا هم در محل کار خود و هم در زندگی اجتماعی و فردی‌اش حامی دوستان و نزدیکان خویش است و هنگامی که کسی به مشکلی برمی‌خورد، به هر طریقی سعی در رفع آن دارد. او در جبهه نیز همواره افرادی را که با خودش به جبهه برده، حمایت می‌کند و به قولی که در خصوص بازگشت آنها با سلامتی و صحت داده، پایبند است و آن را شعار اصلی خود می‌داند:

«شعارم این است: سلامت تن در همه حال؛ حتی در خط مقدم. زنده‌بودن در هر شرایطی. حالا می‌آید یا نه؟»

در جایی دیگر نیز عباس دست طلا خود را حامی رزمندگان معرفی می‌کند: «آمده‌ام که به همین رزمنده‌ها کمک کنم. خب، اینها باید شکمشان سیر باشد تا با دشمن بجنگند. حالا اگر مرکبشان هم خراب شد، من سر پایش می‌کنم».

عباس دست طلا اگرچه در ابتدا تمایل چندانی به حضور در جبهه ندارد، اما پس از حضور در جبهه و مشاهده‌ی شجاعت و در عین حال مظلومیت

دست طلا روشن می‌شود. البته وی در ابتدا تمایل و یقین کامل و قطعی برای حضور در جبهه ندارد اما پس از اینکه بار اول به جبهه اعزام می‌شود، میل و اشتیاق باطنی در وجود وی شکل می‌گیرد؛ به گونه‌ای که چندین نفر از هم‌صنفانش را نیز برای حضور در جبهه دعوت می‌کند.

عباس دست طلا در مراحل بعدی چنان به حضور در جبهه علاقمند می‌شود که حتی سرمایه‌ی خودش را نیز در این مسیر هزینه می‌کند و برای خرید تجهیزات به شهر آمده و از پس انداز خودش صرف می‌کند:

«به ساعت نکشیده، یک ابزارفروشی پیدا می‌کنیم و با پول خودم، لوازم موردنیاز را می‌خرم. به پادگان برمی‌گردیم».

علاوه بر این، وی از نظر معنوی نیز هزینه می‌دهد و فرزندش در جبهه به شهادت می‌رسد. در مجموع، عباس دست طلا شخصیت اصلی و پویای رمان است که در روند رمان و بروز حوادث مختلف، دچار تحول روحی و شخصیتی می‌شود.

پدر عباس دست طلا

از بین شخصیت‌های فرعی رمان، پدر عباس دست طلا مهم‌ترین شخصیت رمان محسوب می‌شود زیرا نقش مهمی در ترغیب وی به حضور در جبهه و در مجموع، تأثیر فراوانی در شکل‌گیری شخصیت فداکار و تلاشگر فرزندش داشته است. شیوه‌ی تربیتی پدر به گونه‌ای است که دوست دارد فرزندش همواره دارای استقلال فکری و مادی باشد و به قول معروف «روی پای خودش بایستد» و همین روش تربیتی، از عباس دست طلا شخصیتی خودساخته و محکم به دست داده که هرگز در برابر دشواری‌های روزگار خم به ابرو نمی‌آورد و زندگی‌اش با تلاش و سخت‌کوشی گره خورده است. خود پدر نیز اهل کار و تلاش بوده و انتظار دارد فرزندش نیز مانند خودش باشد، در همین زمینه، همواره به همسرش می‌گوید که سعی در پرورش فرزندش همانند خودش دارد: «پدرم می‌گفت: زهرا خانم! می‌خوام تک پسر، میراث دار نام و نشانم باشد؛ مرد کار و تلاش. و بعد رو به من، صدا می‌زد: پسر! تو باید در آینده پدرت را رو سپید کنی و کارهای بزرگی انجام دهی.» (معراجی‌پور، ۱۳۹۱). او مردی مؤمن و متدین و متعهد به کسب روزی حلال است و این باورها و اعتقادات را به فرزند خود نیز آموخته است: «بارها از پدرم شنیدم که می‌گفت: لقمه حرام، دل را تباه و فرزند را ناهل می‌کند».

رد دعوت

در رمان «عباس دست طلا»، این مرحله زمانی اتفاق می‌افتد که شخصیت قهرمان یعنی عباس دست طلا با وجود فراخونده شدنش به حضور در جبهه، رغبت و تمایل کامل به حضور در جبهه ندارد و ذهن او درگیر شده است: «از چند روز پیش که توی اتحادیه حرف از رفتن به جبهه و جنگ و جهاد شده، بدجوری با خودم درگیرم. توی گاراژم راه می‌روم و بلند بلند فکر می‌کنم.»

در ابتدا، بیم و امید در وجود شخصیت قهرمان ریشه دوانده و وی همواره در پی تمهید توجیهاتی رای عدم حضور در جبهه است:

«خدا یا! زخم، چهار تا بچه! تکلیف رضا، تازه سیزده سالش شده. حسین ده ساله را بگو! هیچ کدامشان مرد خانه نشده‌اند. منیر که تازه به سن تکلیف رسیده. نرگس را چه کنم؟ تازه چهل روزش شده. این چهار تا بچه را بگذارم پیش مادرشان و بروم؟! کجا؟!»

در جایی دیگر، شخصیت قهرمان از تناقض و تشویش درونی خویش که همانا تقابل عقل و عشق است، سخن به میان می‌آورد و از اینجاست که مشخص می‌شود او هنوز تصمیم نگرفته به جبهه اعزام شود و دودل و مردد است:

«کلافه‌ام کرده. بین عشق و عقل گیر افتاده‌ام.»

امداد غیبی

اگرچه امداد غیبی در این رمان به معنی واقعی کلمه وجود ندارد، اما یکی از شخصیت‌های رمان (حاج داود بقال) در نقش امداد غیبی ظاهر شده و با سخنان الهام‌گونه‌ی خود، بر تصمیم عباس دست طلا در رفتن به جبهه اثر مستقیم می‌گذارد و او را به سفر به جبهه ترغیب و تشویق می‌کند:

«حاج داوود بقال آه بلندی از سینه آزاد می‌کند: حاج عباسعلی! اسمت برای جبهه نوشته شده. بخواهی، نخواهی رفتنی شدی.»

عبور از نخستین آستانه

زمانی که عباس دست طلا تصمیم خود را گرفته و همسرش را نیز به عریتمش به جبهه راضی می‌کند، در ابتدا سوار خودرویی شده و تا اعزام جبهه شود و در اولین شب سفرش، با اینکه هنوز به جبهه نرسیده اما ترس و وحشت وجود او را فرامی‌گیرد:

«صدای مهیبی می‌آید؛ مثل آسمان غرمبه. انگاری اتوبوس هم یک تکان شدیدی خورده باشد. دفتر و خودکار از دستم می‌افتد. لرزم می‌گیرد. با این

رزمندگان، حس جنگجویی و شجاعت در درون او نیز متبلور شده و کهن‌الگوی شخصیت جنگجو را در نهاد او بیدار می‌کند:

«وقتی به یاد رزمنده‌ها می‌افتم که با چه شور و عشقی در خط مقدم می‌رزمند و شهید می‌شوند، خونم به جوش می‌آید.»

وی دیگر آن عباس دست طلای محافظه‌کار و محاسبه‌گر نیست و علاوه بر بذل و بخشش سرمایه‌ی خودش جهت تأمین تجهیزات جبهه، شوق حضور در خط مقدم جبهه نیز در دل او زنده می‌شود و شخصی که در مرحله‌ی اعزام به جبهه دودل و مردد بود، اکنون به صورت داوطلبانه خواهان حضور در خط مقدم است:

«تصمیم گرفته‌ام هر جا به من نیاز داشتند، بروم؛ چه خط مقدم باشد و چه نباشد.»

بنابراین در مجموع، مهمترین کهن‌الگوهایی که در شخصیت عباس دست طلا دیده می‌شود، کهن‌الگوی معصومیت، کهن‌الگوی حامی و کهن‌الگوی جنگجو است که در مجموع از وی شخصیتی ساخته که انگیزه‌های لازم را برای آغاز سفری که ماحصل آن تکامل شخصیتی و معنوی است، دارد.

الگوی سفر قهرمان

الگوی سفر قهرمان مبتنی بر سه بخش و هفده مرحله است که توسط جوزف کمبل تدوین و تنظیم شده است. کمبل بر این باور بود که «قهرمان از زندگی روزمره دست می‌کشد و سفری مخاطره‌آمیز به حیطة شگفتی‌های ماوراءالطبیعه را آغاز می‌کند». (آبرامز، ۱۳۸۶). وی سپس «با نیروهای شگفت در آنجا روبه‌رو می‌شود و به پیروزی قطعی دست می‌یابد. هنگام بازگشت از این سفر پر رمز و راز، قهرمان نیروی آن را دارد که به یارانش برکت و فضل نازل کند». (شاملو، ۱۳۸۸) در رمان «عباس دست طلا» این سه مرحله تا حدودی قابل بررسی است؛

بخش اول: خروج

دعوت به ماجراجویی

مرحله دعوت به ماجراجویی در رمان «عباس دست طلا» زمانی است که از طرف اتحادیه‌ی تعمیرکاران خودرو فراخوان اعزام به جبهه داده شده و عباس نیز به دلیل تخصص و مهارتی که در تعمیر خودرو دارد، مشمول این فراخوان شده است:

«از چند روز پیش که توی اتحادیه حرف از رفتن به جبهه و جنگ و جهاد شده...»

بخش دوم: آیین تشرّف جادهی آرمون‌ها

این مرحله از کهن الگوی سفر قهرمان اگرچه به معنای واقعی آن در زندگی شخصیت قهرمان دیده نمی‌شود، اما ترس‌های گاه و بیگاهی که عباس دست طلا از خط مقدم جبهه دارد، می‌تواند تنها آزمونی باشد که وی ابتدا در آن مردود می‌شود:

«دستی به کف سرم می‌کشم؛ هر چند دیگر مویی برابرم نمانده! صدای غرش هواپیماهای بعضی به گوش می‌رسد. باز هم حمله هوایی دیگر و صدای انفجارهایی دیگر. و باز هم من می‌لرزم! انگاری این ترس از دل ما دست‌بردار نباشد.»

در جایی دیگر نیز به ترس و وحشت خود از جبهه اشاره می‌کند: «ما پشت جبهه فقط یک جنگ می‌شنویم! ترسم کمتر از زمانی می‌شود که تازه وارد منطقه جنگی شده بودم؛ اما هنوز هم وحشت خودم را حس می‌کنم؛ هراسی که از ناشی‌گری و بی‌تجربه بودن نشأت می‌گیرد.» البته چندی نمی‌گذرد که عباس دست طلا با تجربه‌ی فضای خط مقدم و مشاهده‌ی قهرمانی و شجاعت رزمندگان، از این آزمون نیز سربلند و سرفراز بیرون می‌آید:

«صدای انفجار بمب را که می‌شنوم، می‌فهمم باز صدام حمله هوایی کرده. صدا نزدیک است؛ اما دیگر نمی‌ترسم و نمی‌لرزم...»

ملاقات با ایزدبانو

ملاقات با ایزدبانو یکی از حساس‌ترین مراحل کهن الگوی سفر قهرمان است و در این مرحله شخصیت قهرمان با یکی از شخصیت‌های محبوبش ملاقات می‌کند و این ملاقات به منزله‌ی کسب مشورت و انرژی مضاعف برای ادامه‌ی مسیر است. البته «منظور از ایزدبانو در کهن الگوی سفر قهرمان، صرفاً زن یا معشوقه نیست بلکه شخصیتی است که مظهر خردورزی و دلسوزی است و شخصیت قهرمان را به ادامه‌ی مسیر ترغیب می‌کند.» (کنگرانی، ۱۳۸۸)

در این رمان، برخی ویژگی‌های ایزدبانو را می‌توان در آقای «آبدهنده» مشاهده کرد، شخصیتی که با حضورش، عباس دست طلا را تحت تأثیر قرار می‌دهد و رفتار و گفتارش به گونه‌ای است که شخصیت قهرمان مجذوب شخصیت اخلاقی او می‌شود و به منزله‌ی الگویی برای عباس دست طلاست.

که همین چهل روز پیش صدام تهران را بمباران کرد و صابون این صداها را به تنم مالیده‌ام، ولی حس می‌کنم دارم اولین ترس از انفجار تجربه می‌کنم.»

تجربه‌ی این سر و صداها و وارد شدن به فضای واقعی جبهه برای عباس دست طلا به منزله‌ی عبور از مرزهای زندگی شناخته شده و ورود به سرزمین ناشناخته‌هاست.

شکم نهنگ

مرحله‌ی شکم نهنگ در کهن الگوی سفر قهرمان، مرحله‌ای است که شخصیت قهرمان تصمیم خود را گرفته و با اراده و همت تمام، وارد سرزمین ناشناخته‌ها می‌شود. (سیاسی، ۱۳۸۴) شرط لازم و کافی در این مرحله، نفی خویشتن و گذر از نیازها و تعلقات معمول و دنیوی است. این مرحله در رمان عباس دست طلا زمانی اتفاق می‌افتد که عباس دست طلا پس از حضور در جبهه و محل تعمیر خودروهای رزمندگان، دچار انقلاب و تحول درونی شده و آن تب و تاب‌ی که برای بازگشت سریع به خانه در وجود او نهادینه شده بود، جای خود را به تمایل قلبی به حضور در جبهه و هزینه کردن سرمایه‌اش در این راه می‌دهد. او با وجود مشکلات و کمبودهایی که در جبهه دارد، اما هرگز دلسرد نمی‌شود و با اراده و همتی مثال‌زدنی کار و تلاش می‌کند و خودروهای به‌وقل خودش «داغان» را در اسرع وقت تعمیر می‌کند و به دست رزمندگان می‌رساند.

عباس دست طلا پس از مدت کوتاهی به جبهه و شرایط خاص آن عادت می‌کند و کم‌کم به فکر تجمیع کمک‌های مردمی برای رزمندگان اقدام می‌کند و چندین نفر از صنعتکاران و تعمیرکاران معروف شهر پایتخت را نیز به همراه خود به جبهه می‌آورد:

«در راه برگشت به تهران هستیم که با خودم فکر می‌کنم بهتر است از این به بعد خودم سرگروه شوم و نیرو به جبهه بیاورم.»

در این مرحله، عباس دست طلا دیگر آن تعمیرکار محافظه‌کار نیست که فقط به فکر زندگی و ثروت و خانواده‌ی خودش باشد، بلکه به‌انسانی دیگر تبدیل شده که حاضر است جان و مالش را در راه جبهه و کمک به رزمندگان تقدیم کند و به همین دلیل، این مرحله از زندگی عباس دست طلا را می‌توان دقیقاً با مرحله «شکم نهنگ» در کهن الگوی سفر قهرمان مقایسه کرد.

نحوه‌ی ورود او به داستان نیز نشان‌دهنده‌ی تزریق امید و زندگی دوباره در وجود عباس دست طلاست:

« به شدت تشنه‌ام. صدایی می‌گوید: آبدهنده آمد از جایم بلند می‌شوم. دنبال کسی می‌گردم که پارچ آب داشته باشد. رزمنده‌ها می‌آیند و می‌روند، ولی دستهایشان خالی است! با هم زمزمه می‌کنند که فرمانده جدید است.»

عباس دست طلا با آقای آبدهنده دوست صمیمی شده و تحت تأثیر شخصیت او قرار گرفته است:

«با آبدهنده حسابی رفیق شده‌ام. رفتارش توی کار خیلی سنگین و جدی می‌شود. همه ارزش حساب می‌برند؛ اما ما دوتا با هم خیلی راحتیم.»

مراحل زن به عنوان وسوسه‌گر و آشتی با پدر به دلیل موضوع رمان که مرتبط با دفاع مقدس و ارزش‌های دینی و ملی است، در این رمان وجود ندارد.

خدای گون شدن

در این مرحله، چنان که از عنوانش پیداست، شخصیت قهرمان از تشویش‌ها و دوگانگی‌ها رها شده و تمامی ابعاد وجودی او به وحدت و صلح کل می‌رسند.

در رمان عباس دست طلا، این مرحله به صورت مستقل وجود ندارد اما تعالی شخصیتی عباس دست طلا که منجر به ایثار و فداکاری شده و او را از تعلقات دنیوی دور می‌کند، به منزله خدای گون شدن اوست زیرا وی دیگر حرفه و مهارت خود در تعمیر خودرو را به کلی در راستای یاری رزمندگان به کار گرفته و به حدی از رضایت و طیب خاطر می‌رسد که آرامشی بی‌نظیر را تجربه می‌کند:

«پنج نفر دیگر از رزمنده‌ها هم ماشینهایشان را می‌آورند. همه را می‌بینم و کمابیش باهاشان ور می‌روم و برایشان درست می‌کنم. بعد هم می‌رویم سراغ اتوبوس‌ها. خیلی لش و لکتشو شده‌اند؛ ولی چه می‌دانم از کار خدا؟! هر چه بیشتر کار می‌کنم، لذت بیشتری می‌برم.»

برکت نهایی

مرحله‌ی برکت نهایی نیز در رمان «عباس دست طلا» مرحله‌ای مستقل نیست اما حضور شخصیت قهرمان در خط مقدم و کمک بی‌واسطه به رزمندگان، چنان تحولی روحی در او پدید می‌آورد که گویی به هدف و مقصود خود از جبهه رسیده است. عباس دست طلا از هیچ کدام از مناطق جنگی ترسی

ندارد و این شجاعت و بی‌باکی، همان مرحله‌ای است که به عنوان هدف و مقصد برای شخصیت قهرمان است زیرا وی خودش نیز بارها اعلام می‌کند که زدوده شدن عنصر ترس از وجود او به منزله‌ی تعالی شخصیتی و دست یافتن به حیات جاودانی است:

«دیگر هیچ ترسی از جبهه و ترکش و جنگ ندارم و همین برای من کافی است تا به این نتیجه برسم که تحوّل بزرگ در وجود من به وقع پیوسته است.»

بخش سوم: بازگشت

سفر قهرمان به خانه، اجتناب از بازگشت

بازگشت قهرمان زمانی است که او به هدف و مقصود خویش دست یافته و به نظر می‌رسد که موعد بازگشت او به منزلگاه اول فرا رسیده است اما شخصیت قهرمان هرگز در پی بازگشت نیست زیرا سفر از او انسانی دیگر ساخته که دیگر در قید و بند خانواده و ثروت و مقام و شهرت نیست و به یک تعالی و تکامل رسیده است.

در رمان عباس دست طلا این عدم تمایل به بازگشت، در عدم رغبت او به ترک جبهه مربوط است، زیرا در ابتدا عباس دست طلا صرفاً برای مدت کوتاهی عازم جبهه شده تا پس از چند روز بازگردد اما او پس از تجربه‌ی فضای جبهه، چنان متحوّل می‌شود که قصد بازگشت به خانه ندارد و در عین حال، علاوه بر خودش، چندین نفر دیگر را نیز به جبهه می‌برد. بنابراین این مرحله از زندگی عباس دست طلا و عدم تمایل او به بازگشت از جبهه را می‌توان با مرحله‌ی اجتناب از بازگشت در کهن الگوی سفر قهرمان مقایسه کرد:

«با خودم می‌گویم این که می‌گویند جبهه دانشگاه است، راست می‌گویند. همه‌اش باید امتحان کنی و یاد بگیری. زیاد هم بد نیست، چیزهای بیشتری یاد می‌گیرم.»

مراحل فرار جادویی و کمک خارجی در رمان مشاهده نشد.

پیش به سوی خانه: عبور از آستانه‌ی بازگشت

در مرحله‌ی «عبور از آستانه‌ی بازگشت»، قهرمان آشفستگی دنیای بیرون را ترک می‌کند و به خانه قدم می‌گذارد؛ اما سازگاری با دنیای قدیم سخت است زیرا تحولاتی که در بافتار شخصیتی قهرمان ایجاد شده، او را از مأنوس شدن با زندگی پیشین باز می‌دارد. (ستاری، ۱۳۶۶) در رمان عباس دست طلا نیز شخصیت قهرمان اگرچه پس از بازگشت نیز به همراه

همزمانش در اندیشه‌ی کارهای خیر و مذهبی است، اما دچار اضطراب شده و در بین جمعیتی کثیر، با استرس و نگرانی در پی هم‌زمش می‌دود و او را صدا می‌کند و چنین به نظر می‌رسد که هنوز نتوانسته با مردم عادی و فضای سرد شهری انس بگیرد و در پی ایجاد حال و هوای جبهه در شهر از طریق ارتباط با هم‌زمانش است:

«کنار ضریح تازه‌ساز، چشمم به حاج محمد عقاب بار می‌خورد. یادم هست نوی جهادسازندگی کار می‌کرد. حسین بازدار که او هم مثل خودم گلگیرساز است، با حاج محمد دارد راه می‌رود. صدایشان می‌زنم، فریاد می‌کشم؛ اما مگر هیاهوی جمعیت می‌گذارد صدا به صدا برسد؟!»

ارباب دو جهان

قهرمان در سیر سفر ورز داده شده و به فردی توانمندتر و منعطف‌تر از آنچه در مرحله‌ی نخست بود، تبدیل شده است. او با کوله‌باری از تجربه و قصه‌هایی شنیدنی به خانه بازگشته است. اکنون تمام مشکلاتی که قهرمان پیش از سفر با آن‌ها دست و پنجه نرم می‌کرد، ناچیز و حل‌شدنی به نظر می‌رسند. در رمان عباس دست طلا نیز این مرحله وجود دارد و تجربیاتی که عباس دست طلا در زمینه‌ی تعمیر خودروهای معیوب و منفجر شده به دست می‌آورد، در حرفه شغلی او تأثیر مستقیم دارد و مشتریان نیز روز به روز افزون‌تر می‌شوند. علاوه بر این، تجربیات روحانی و معنوی عباس دست طلا در جبهه نیز باعث رشد و تکامل شخصیت او شده و این تعمیرکار درستکار را به پختگی و تکامل رسانده است.

بخش چهارم: تحلیل و بررسی

رویکردهای یونگ و کمپبل به ساختارهای روانی و روایتی از منظر تحلیل‌های کهن‌الگویی و اسطوره‌ای، درکی ژرف از تحول شخصیت و داستان ارائه می‌دهند. در این تحلیل، شباهت‌ها و تفاوت‌های بین کهن‌الگوهای یونگ و الگوی «سفر قهرمان» کمپبل در چارچوب داستان رمان *عباس دست طلا* بررسی می‌شود تا نشان داده شود چگونه مفاهیم روانشناختی در این اثر به کار رفته‌اند.

۱. کهن‌الگوهای یونگ در رمان عباس دست طلا

یونگ معتقد است که ناخودآگاه جمعی حاوی الگوهای مشترک به نام کهن‌الگوها است که در تمام فرهنگ‌ها و دوران‌ها ظاهر می‌شوند. در رمان *عباس دست طلا*، برخی از این کهن‌الگوها آشکارا به چشم می‌خورند. به عنوان مثال:

- قهرمان^۱: عباس به عنوان فردی که از دل بحران‌ها و چالش‌های اجتماعی و شخصی عبور می‌کند، نماد قهرمان است که در مسیر رشد و بلوغ روانی گام برمی‌دارد.

- راهنما^۲: حضور شخصیت‌هایی که در لحظات حساس او را هدایت می‌کنند، نشان‌دهنده نقش راهنما به عنوان منبع خرد و الهام است.

- سایه^۳: چالش‌های درونی عباس و مواجهه با ترس‌ها و ضعف‌هایش، بیانگر حضور سایه به عنوان بخشی از ناخودآگاه است که شخصیت باید با آن روبه‌رو شود.

۲. نظریه سفر قهرمان کمپبل در رمان عباس دست طلا

کمپبل در کتاب *قهرمان هزارچهره* الگویی ارائه می‌دهد که سفر قهرمان را در سه مرحله اصلی (عزیمت، ابتلا و بازگشت) توصیف می‌کند. این الگو نیز در روایت *عباس دست طلا* به خوبی دیده می‌شود:

- عزیمت: عباس از شرایط آشنای زندگی خود جدا می‌شود و به دنیای جدیدی قدم می‌گذارد که پر از چالش‌ها و ناشناخته‌هاست.

- ابتلا: او در مواجهه با موانع مختلف، مراحل دشوار آزمون‌ها را می‌گذراند و با بحران‌های شخصی و اجتماعی درگیر می‌شود.

- بازگشت: عباس پس از گذر از سختی‌ها به نقطه‌ای بازمی‌گردد که به نوعی بلوغ و تکامل رسیده و آماده ایفای نقش جدیدی در جامعه خود است.

۳. شباهت‌ها و تفاوت‌های کهن‌الگوهای یونگ و سفر قهرمان کمپبل

هر دو رویکرد به تحول فرد و گذار از چالش‌ها تأکید دارند. در هر دو نظریه، قهرمان با موانع درونی و بیرونی مواجه می‌شود و پس از گذر از این چالش‌ها به درک عمیق‌تری از خود دست می‌یابد. با این حال:

3. Shadow

1. Hero

2. Wise Old Man

به جبهه برمی گردد تا به رزمندگان یاری برساند. وی در این مرحله تنها یک آرمان بزرگ دارد و آن، رهایی از قید استکبار جهانی است: «سال‌ها می‌گذرد ولی هنوز هم به مردم شهر و کشورم فکر می‌کنم؛ به مردمی که هر چه داشتند، نثارمان کردند. ما همگی به روز رهایی فکر می‌کنیم؛ روزی که از قید استکبار جهانی آزاد شویم...»

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل روانشناختی کهن الگوهای یونگ در مقایسه با نظریه جوزف کمبل بر الگوی سفر قهرمان رمان عباس دست‌طلا انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که رمان عباس دست‌طلا از ظرفیت قابل توجهی برای تحلیل بر اساس نظریه کهن الگوهای یونگ و الگوی سفر قهرمان جوزف کمبل برخوردار است. شخصیت عباس دست‌طلا در آغاز روایت، شخصیتی معمولی، مردمی، خانواده‌دوست و متعهد به کار و کسب روزی حلال است؛ اما همین شخصیت عادی، در جریان مواجهه با موقعیت بحرانی جنگ، به تدریج وارد مسیری می‌شود که می‌توان آن را نوعی سفر روانی، اخلاقی و معنوی دانست. این امر با دیدگاه یونگ درباره حضور الگوهای بنیادین در ناخودآگاه جمعی و بازتاب آن‌ها در ادبیات همخوانی دارد؛ زیرا شخصیت عباس، در سطحی فراتر از یک فرد تاریخی یا داستانی، حامل صورت‌هایی نمادین از قهرمان، حامی، جنگجو، سایه و راهنماست؛ صورت‌هایی که به تعبیر یونگ در اسطوره‌ها، رؤیاهای هنر و ادبیات بازتاب می‌یابند و در شکل‌گیری شخصیت و رفتار انسان اثرگذارند (نیامنجاه، ۲۰۲۱؛ نیل، ۲۰۲۲).

در سطح تحلیل یونگی، عباس دست‌طلا در آغاز داستان با کهن الگوی «معصومیت» و «درستی اخلاقی» معرفی می‌شود. تربیت دینی و اخلاقی پدر، تأکید بر لقمه حلال، پرهیز از فریب مشتری و لذت بردن از خدمت به مردم، از او شخصیتی ساخته است که هنوز در جهان ساده و شناخته شده خویش زندگی می‌کند. این مرحله، به نوعی بیانگر وضعیت نخستین قهرمان پیش از ورود به بحران است؛ وضعیتی که در آن، شخصیت هنوز با لایه‌های عمیق‌تر وجود خود مواجه نشده است. اما همین معصومیت، زمینه‌ساز تحول بعدی او می‌شود؛ زیرا عباس با پشتوانه اخلاقی و ایمانی وارد میدان جنگ می‌شود و تجربه جبهه، امکان ظهور لایه‌های پنهان شخصیت او را فراهم می‌کند. از این منظر، رمان نشان می‌دهد که کهن الگوها صرفاً مفاهیمی انتزاعی نیستند،

- تمرکز یونگ بیشتر بر جنبه‌های روانی و ناخودآگاه فرد است، در حالی که کمپبل بر ساختار روایتی و اسطوره‌شناسی تمرکز دارد.
- در رویکرد کمپبل، سفر قهرمان لزوماً دارای یک آغاز و پایان مشخص است، اما در کهن الگوهای یونگ، فرآیند رشد می‌تواند در چرخه‌های متوالی رخ دهد.

- در رمان *عباس دست‌طلا*، این دو رویکرد به هم گره می‌خورند؛ سفر قهرمانانه عباس نه تنها یک روایت خطی بلکه فرآیندی درونی از کشف هویت و غلبه بر سایه‌های روانی او نیز است.

رمان *عباس دست‌طلا* نمونه‌ای جذاب از بازتاب کهن الگوهای یونگ و الگوی سفر قهرمان کمپبل در یک اثر ادبی مدرن است. این رمان نه تنها مسیری داستانی را ارائه می‌دهد که با سفر قهرمان همخوانی دارد، بلکه مفاهیم عمیق روانی نظیر مواجهه با سایه و نقش راهنما را نیز در خود جای داده است. چنین تحلیلی نشان می‌دهد که حتی در روایت‌های معاصر، الگوهای کهن همچنان نقش مؤثری در درک رفتارها و تحولات فردی ایفا می‌کنند. این مطالعه به فهم بهتری از تعامل میان اسطوره‌شناسی و روانشناسی در ادبیات مدرن کمک می‌کند و گامی در جهت شناخت بهتر پویایی‌های روانی شخصیت‌ها در فرهنگ‌های مختلف است.

در مجموع، او چه در دنیا و متعلقات آن یعنی زندگی خانوادگی و شغلی و چه در مسیر معنویت و اخلاق، به رشد و توسعه فردی می‌رسد و هم از نظر عملکرد دنیوی و هم اندوختن توشه برای آخرت، موفق می‌شود:

«با خودم می‌گویم این که می‌گویند جبهه دانشگاه است، راست می‌گویند. همه‌اش باید امتحان کنی و یاد بگیری. زیاد هم بد نیست، چیزهای بیشتری یاد می‌گیرم.»

زندگی آزاد

در این مرحله، شخصیت قهرمان به مرحله‌ای می‌رسد که نه گذشته و نه آینده برای او هیچ اهمیتی ندارد و قهرمان غرق در زمان حال است. عباس دست‌طلا نیز در انتهای رمان به انسانی تبدیل می‌شود که شهادت فرزندش «حسین» نیز نمی‌تواند خللی در اراده و همت او ایجاد کند و با این که از شهادت فرزندش ناراحت است، اما این ناراحتی را کنترل می‌کند و دوباره

بلکه در متن زندگی روزمره، رفتار اجتماعی و انتخاب‌های اخلاقی شخصیت‌ها ظهور می‌یابند؛ نکته‌ای که با دیدگاه گائین درباره نقش کهن‌الگوها در تکوین شخصیت و تصمیم‌گیری انسان همخوان است (گائین، ۲۰۱۹).

یکی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش، برجستگی کهن‌الگوی «قهرمان» در شخصیت عباس دست‌طلاست. قهرمانی عباس نه از سنخ قهرمانان اسطوره‌ای برخوردار از قدرت‌های فراطبیعی، بلکه از نوع قهرمانی انسانی، اخلاقی و اجتماعی است. او در آغاز، تعمیرکاری ساده و مسئولیت‌پذیر است؛ اما در جریان جنگ، مهارت حرفه‌ای خود را در خدمت هدفی جمعی و مقدس قرار می‌دهد. بدین ترتیب، کنش قهرمانانه او از دل زندگی عادی و شغل روزمره برمی‌خیزد. این نکته اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا نشان می‌دهد در ادبیات دفاع مقدس، قهرمان لزوماً رزمنده‌ای مسلح در خط مقدم نیست، بلکه می‌تواند فردی باشد که تخصص، سرمایه، وقت و توان خود را برای پشتیبانی از جبهه و یاری رزمندگان به کار می‌گیرد. در نتیجه، رمان عباس دست‌طلا مفهوم قهرمانی را از میدان نبرد مستقیم فراتر می‌برد و آن را به عرصه کار، خدمت، ایثار و مسئولیت اجتماعی پیوند می‌زند.

در کنار کهن‌الگوی قهرمان، کهن‌الگوی «حامی» نیز در شخصیت عباس حضوری پررنگ دارد. او چه در گاراژ و محیط کار و چه در فضای جبهه، همواره در پی رفع نیاز دیگران است. تعمیر خودروهای مردم در شهر و سپس بازسازی خودروهای آسیب‌دیده رزمندگان در جبهه، نشان‌دهنده تداوم همین نقش حمایتی است. با این تفاوت که در جبهه، این حمایت از سطح فردی و اقتصادی به سطحی جمعی، ملی و معنوی ارتقا می‌یابد. عباس در جبهه فقط تعمیرکار نیست، بلکه پشتیبان حرکت، حیات و مقاومت رزمندگان است. از این منظر، حرفه او معنایی نمادین پیدا می‌کند؛ زیرا تعمیر خودروها در متن جنگ، به معنای بازگرداندن امکان حرکت، مبارزه و پایداری است. بنابراین، رمان از طریق شخصیت عباس نشان می‌دهد که چگونه یک مهارت فنی می‌تواند در بافتی حماسی و ارزشی، به کنشی قدسی و قهرمانانه تبدیل شود.

کهن‌الگوی «جنگجو» نیز در روند تحول شخصیت عباس فعال می‌شود. عباس در ابتدا فردی محتاط، مردد و تا حدی هراسان است. او دغدغه خانواده، همسر و فرزندان خود را دارد و حضور در جبهه برایش امری آسان و بدیهی نیست. این تردید، وجه انسانی شخصیت او را برجسته می‌کند و

مانع از آن می‌شود که قهرمان به صورتی غیرواقعی و یک‌بعدی تصویر شود. اما با ورود به جبهه و مشاهده شجاعت، مظلومیت و اخلاص رزمندگان، جنبه جنگجویانه شخصیت او بیدار می‌شود. از این مرحله به بعد، عباس دیگر فقط به انجام وظیفه محدود نمی‌شود، بلکه با اشتیاق و اراده در مسیر جبهه قرار می‌گیرد، سرمایه شخصی خود را هزینه می‌کند و دیگر صنعتگران را نیز به حضور در جبهه فرامی‌خواند. بنابراین، جنگجویی در این رمان بیش از آنکه به معنای خشونت یا نبرد مستقیم باشد، به معنای غلبه بر ترس، ایستادگی، حضور فعال و پذیرش مسئولیت در شرایط بحرانی است.

از منظر روان‌شناسی تحلیلی یونگ، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تحول عباس، مواجهه او با «سایه» است. سایه در این رمان، بیش از هر چیز در قالب ترس، تردید، دل‌بستگی به خانواده، نگرانی از مرگ و میل به ماندن در وضعیت امن و آشنا ظاهر می‌شود. عباس در آغاز سفر، میان عقل و عشق، مسئولیت خانوادگی و مسئولیت اجتماعی، امنیت شخصی و تکلیف معنوی گرفتار است. این تعارض درونی، نشانه‌ای از رویارویی شخصیت با بخش‌های پنهان و سرکوب‌شده وجود خویش است. با ادامه حضور در جبهه، عباس به تدریج با این ترس‌ها مواجه می‌شود و بر آن‌ها غلبه می‌کند. بنابراین، تحول او فقط بیرونی و روایی نیست، بلکه در سطحی عمیق‌تر، نوعی فرآیند خودشناسی و یکپارچه‌سازی روانی است. این امر با دیدگاه یونگ درباره ضرورت مواجهه با سایه در مسیر رشد و فردیت‌یابی قابل تبیین است.

در این میان، شخصیت‌های فرعی رمان هرچند از نظر پرداخت داستانی گسترده نیستند، اما از نظر کارکرد کهن‌الگویی اهمیت دارند. پدر عباس، با تأکید بر کار، استقلال، روزی حلال و مردانگی، نقشی بنیادین در شکل‌گیری شخصیت اخلاقی او دارد و می‌توان او را با کهن‌الگوی «پدر» و تا حدی «پیر خردمند» مرتبط دانست. حاج داوود بقال نیز در مرحله تصمیم‌گیری عباس، نقشی شبیه به راهنمای معنوی یا پیام‌آور ایفا می‌کند و سخن او مانند نیروی الهام‌بخش، عباس را به پذیرش دعوت سفر نزدیک‌تر می‌سازد. آقای آبدهنده نیز با منش اخلاقی، جدیت، آرامش و اثرگذاری رفتاری خود، در حکم شخصیتی راهنما و امیدبخش ظاهر می‌شود. بنابراین، هرچند شخصیت‌های فرعی در ساختار رمان به صورت کامل پرداخته نشده‌اند، اما کارکرد اصلی آن‌ها کمک به آشکار شدن ابعاد مختلف

قهرمان در مسیر آزمون‌ها با نیروهایی مواجه می‌شود که او را می‌آزمایند و در نهایت، او را به مرتبه‌ای بالاتر از آگاهی و توانایی می‌رسانند (آبرامز، ۱۳۸۶؛ شاملو، ۱۳۸۸). در رمان نیز عباس پس از عبور از این آزمون‌ها، به آرامشی درونی و شجاعتی پایدار دست می‌یابد. بنابراین، برکت نهایی او نه شیئی جادویی یا قدرتی خارق‌العاده، بلکه نوعی رهایی از ترس، بلوغ معنوی و درک عمیق‌تر از معنای خدمت است.

با این حال، همه مراحل هفده‌گانه کمبل در رمان به صورت کامل و مستقل حضور ندارند. مراحلی مانند «زن به عنوان وسوسه‌گر»، «آشتی با پدر»، «فرار جادویی» و «کمک خارجی» در ساختار روایت نمود آشکاری ندارند. این غیبت را نباید ضعف تطبیق دانست، بلکه باید آن را نتیجه تفاوت بافت فرهنگی، دینی و ژانری اثر دانست. رمان عباس دست‌طلا در قلمرو ادبیات دفاع مقدس قرار دارد و بر ارزش‌هایی مانند ایثار، ایمان، مسئولیت، خدمت و پایداری تأکید می‌کند. بنابراین، برخی مراحل اسطوره‌ای کمبل در این اثر بازتفسیر یا حذف می‌شوند و به جای آن، مراحلی مانند خدمت به رزمندگان، جهاد پشتیبانی، جذب نیرو، هزینه کردن سرمایه شخصی و تداوم حضور در جبهه برجسته می‌شود. این امر نشان می‌دهد که الگوی سفر قهرمان در ادبیات فارسی و به‌ویژه ادبیات پایداری، با اقتضائات فرهنگی و ارزشی جامعه ایرانی - اسلامی بازآفرینی می‌شود؛ نکته‌ای که با دیدگاه‌هایی درباره تأثیر فرهنگ‌های مختلف بر تفسیر و تحول کهن‌الگوها همخوان است (هانی، ۲۰۲۴).

در مرحله بازگشت نیز عباس به‌طور کامل به جهان پیشین خود باز نمی‌گردد. او اگرچه از جبهه به شهر و زندگی عادی بازمی‌گردد، اما دیگر همان شخصیت گذشته نیست. تجربه جبهه، او را دگرگون کرده است. او هم در حرفه خود پخته‌تر و توانمندتر شده و هم در ساحت معنوی به مرتبه‌ای بالاتر رسیده است. از این نظر، مرحله «ارباب دو جهان» در شخصیت عباس قابل مشاهده است؛ زیرا او هم در جهان مادی و شغلی موفق‌تر می‌شود و هم در جهان معنوی و اخلاقی به کمال بیشتری دست می‌یابد. بازگشت او بازگشتی ساده به زندگی پیشین نیست، بلکه بازگشت انسانی متحول‌شده است که اکنون می‌تواند میان دو جهان زندگی روزمره و تجربه قدسی جبهه ارتباط برقرار کند. این وضعیت با توصیف ستاری از دشواری بازگشت قهرمان به جهان پیشین پس از تحول درونی قابل تبیین است (ستاری، ۱۳۶۶).

شخصیت قهرمان است؛ نکته‌ای که با یافته‌های غلامرضایی و همکاران درباره پویایی شخصیت اصلی و نقش شخصیت‌های فرعی در ساختار داستانی عباس دست‌طلا قابل انطباق است (غلامرضایی و همکاران، ۱۳۹۹). از سوی دیگر، یافته‌ها نشان داد که الگوی سفر قهرمان کمبل نیز با ساختار کلی رمان قابل تطبیق است، هرچند این تطبیق کامل و مکانیکی نیست. بر اساس نظریه کمبل، سفر قهرمان معمولاً در سه بخش اصلی «عزیمت»، «آیین تشریف» و «بازگشت» شکل می‌گیرد و قهرمان پس از ترک جهان عادی، وارد قلمرو آزمون‌ها می‌شود و پس از دستیابی به نوعی برکت یا آگاهی تازه، به جهان نخستین بازمی‌گردد (کمبل، ۱۳۷۷). در رمان عباس دست‌طلا، مرحله عزیمت با فراخوان اتحادیه برای اعزام تعمیرکاران به جبهه آغاز می‌شود. این فراخوان، همان «دعوت به ماجراجویی» است. تردیدها و نگرانی‌های عباس درباره خانواده و فرزندانش نیز با مرحله «رد دعوت» همخوانی دارد. سپس سخنان حاج داوود بقال، در حکم نوعی یاری یا امداد معنوی، عباس را به عبور از تردید و پذیرش سفر سوق می‌دهد.

مرحله «عبور از نخستین آستانه» در این رمان، با حرکت عباس به سوی جبهه و تجربه نخستین ترس‌ها از انفجار و فضای جنگی تحقق می‌یابد. جبهه برای عباس، قلمروی ناشناخته و ناآشناست؛ جهانی متفاوت از گاراژ، خانواده و زندگی روزمره. او با ورود به این فضا، مرز میان جهان عادی و جهان آزمون را پشت سر می‌گذارد. سپس در مرحله‌ای که می‌توان آن را با «شکم نهنگ» مقایسه کرد، عباس از هویت پیشین خود فاصله می‌گیرد و به تدریج در فضای جبهه حل می‌شود. در این مرحله، تعلقات دنیوی و دغدغه‌های فردی جای خود را به تعهدی گسترده‌تر می‌دهند. او دیگر تنها تعمیرکاری نیست که برای مدتی کوتاه به جبهه آمده باشد، بلکه به انسانی تبدیل می‌شود که خود را جزئی از جبهه و مسئول در برابر رزمندگان می‌داند. این دگرگونی با توصیف کمبل از ورود قهرمان به قلمرو ناشناخته و آمادگی برای دگرگونی بنیادین همخوانی دارد (سیگال، ۱۳۹۰).

در بخش «آیین تشریف»، رمان به‌خوبی مرحله آزمون‌ها را نشان می‌دهد. مهم‌ترین آزمون عباس، مواجهه با ترس از انفجار، بمباران و مرگ است. او در آغاز می‌ترسد و می‌لرزد، اما به مرور زمان و در اثر تجربه، مشاهده شجاعت رزمندگان و درونی کردن معنای جبهه، بر این ترس غلبه می‌کند. این غلبه بر ترس، نقطه عطف تحول شخصیت اوست. به تعبیر کمبل،

توجه از بازتاب کهن الگوهای روان‌شناختی و الگوی سفر قهرمان در ادبیات معاصر دفاع مقدس است. شخصیت عباس از وضعیت نخستین زندگی عادی، کار روزمره و دلبستگی خانوادگی آغاز می‌کند؛ سپس با دعوت به جبهه، وارد قلمرو آزمون و بحران می‌شود؛ با ترس‌ها و تردیدهای خود مواجه می‌گردد؛ در اثر تجربه جبهه و همنشینی با رزمندگان دگرگون می‌شود؛ و در نهایت، به شخصیتی پخته، ایثارگر، شجاع و برخوردار از معنایی تازه از زندگی دست می‌یابد. این مسیر، با سه گانه اصلی سفر قهرمان یعنی عزیمت، تشریف و بازگشت انطباق دارد، هرچند برخی مراحل آن متناسب با بافت فرهنگی و دینی رمان تغییر یافته یا حذف شده‌اند.

بنابراین، دستاورد اصلی پژوهش حاضر آن است که نشان می‌دهد قهرمان در ادبیات دفاع مقدس، قهرمانی صرفاً نظامی یا حماسی به معنای کلاسیک نیست، بلکه می‌تواند انسانی معمولی باشد که در مواجهه با بحران، به ظرفیت‌های پنهان روانی، اخلاقی و معنوی خود دست می‌یابد. عباس دست‌طلا از خلال کار، خدمت، ترس، ایمان، ایثار و بازگشت دوباره به میدان مسئولیت، به الگویی از قهرمان معاصر ایرانی تبدیل می‌شود؛ قهرمانی که سفر او بیش از آنکه سفری جغرافیایی باشد، سفری درونی از خود فردی به سوی خود جمعی، اخلاقی و معنوی است. این امر نشان می‌دهد که کهن الگوها همچنان در روایت‌های معاصر حضور دارند و می‌توانند در فهم عمیق‌تر شخصیت، ساختار روایت و ارزش‌های فرهنگی آثار ادبی نقش مهمی ایفا کنند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: این پژوهش از نوع تحلیل متن بوده و فاقد آزمودنی انسانی یا حیوانی است. در تمامی مراحل پژوهش، اصالت متون و پایبندی به اصول استناد و ارجاع‌دهی دقیق به منابع مد نظر قرار گرفته و از هرگونه سرقت علمی پرهیز شده است.

حامی مالی: این پژوهش در قالب رساله دکتری و بدون حمایت مالی می‌باشد.

نقش هر یک از نویسندگان: این مقاله از رساله دکتری نویسنده اول و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم استخراج شده است.

تضاد منافع: نویسندگان همچنین اعلام می‌دارند که در نتایج این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی: از داوران محترمی که با نظرات دقیق و سازنده خود به بهبود کیفیت این مقاله یاری رساندند، صمیمانه قدردانی می‌گردد.

مرحله نهایی، یعنی «زندگی آزاد»، در پایان رمان با پایداری عباس حتی پس از شهادت فرزندش حسین نمود می‌یابد. شهادت فرزند، می‌توانست او را از ادامه مسیر بازدارد؛ اما عباس با وجود اندوه پدرانه، آرمان بزرگ‌تر خود را رها نمی‌کند و همچنان به مردم، کشور، رزمندگان و رهایی از سلطه استکبار می‌اندیشد. این مرحله نشان‌دهنده اوج تحول شخصیت است؛ زیرا عباس به نقطه‌ای می‌رسد که دردهای شخصی را در افقی جمعی و معنوی معنا می‌کند. بنابراین، آزادی نهایی او نه به معنای رهایی از مسئولیت، بلکه به معنای رهایی از ترس، خودمحوری و تعلقات محدود فردی است.

بر اساس مقایسه دو رویکرد یونگ و کمبل می‌توان گفت که نظریه یونگ بیشتر امکان فهم لایه‌های روانی، نمادین و درونی شخصیت عباس را فراهم می‌کند، در حالی که نظریه کمبل ساختار روایی تحول او را توضیح می‌دهد. به بیان دیگر، یونگ به این پرسش پاسخ می‌دهد که در درون عباس چه نیروها و الگوهای فعال می‌شوند، اما کمبل نشان می‌دهد که این تحول در چه مسیر روایی و مرحله‌ای رخ می‌دهد. از این منظر، رمان عباس دست‌طلا محل تلاقی روان‌شناسی تحلیلی و روایت اسطوره‌ای است. شخصیت عباس هم از نظر روانی با سایه، ترس، تردید، ایمان و میل به خدمت مواجه می‌شود و هم از نظر روایی، مراحل عزیمت، آزمون، دگرگونی و بازگشت را طی می‌کند. بنابراین، تحلیل هم‌زمان یونگ و کمبل به درک عمیق‌تری از ساختار شخصیت‌پردازی و معنای تحول قهرمان در این رمان منجر می‌شود.

نتایج این پژوهش همچنین یافته‌های پیشین درباره ساختار داستانی و شخصیت‌پردازی در عباس دست‌طلا را تکمیل می‌کند. غلامرضایی و همکاران نشان داده‌اند که این اثر نسبت به برخی خاطره‌نوشته‌های دفاع مقدس، ساختاری داستانی‌تر و شخصیت اصلی پویاتری دارد (غلامرضایی و همکاران، ۱۳۹۹). پژوهش حاضر نشان داد که این پویایی صرفاً در سطح روایت و حوادث نیست، بلکه ریشه در ساختاری کهن‌الگویی و روان‌شناختی دارد. همچنین یافته‌های عرفانی درباره توجه آثار دفاع مقدس به توصیف واقع‌بینانه و جنبه‌های مختلف شخصیت‌ها در اینجا تأیید می‌شود؛ زیرا عباس در عین برخورداری از وجه قهرمانانه، انسانی واقعی با ترس‌ها، تردیدها، دلبستگی‌ها و دغدغه‌های خانوادگی است (عرفانی، ۱۳۹۷). همین واقع‌گرایی سبب می‌شود که تحول قهرمانانه او باورپذیر و اثرگذار باشد. در مجموع، می‌توان نتیجه گرفت که رمان عباس دست‌طلا نمونه‌ای قابل

References

Nield, C. P. (2022). *The Hero's Journey is Hollywood's McMyth. The Evolution of Story.*

<https://evolutionofstory.info/the-heros-journey-is-hollywoods-mcmyth/>

Nyamnjoh, Francis B. (2021). "Decolonising the Curriculum: Inspiration from 'The Complete Gentleman' in Amos Tutuola's 'The Palm-Wine Drinkard'." *Communication and Media Research Institute, Westminster University, February 24th 2021.*

Le Guin, Ursula K. (2019). *The Carrier-Bag Theory of Fiction.* London: Ignota Books.

Hambly, Glenda. (2021). "The Not so Universal Hero's Journey." *Journal of Screenwriting* 12(open in a new window) (2(open in a new window)): 135–150. https://doi.org/10.1386/josc_00056_1.

Hanney, R. (2024). One myth to rule them all and in the darkness bind them: a critical examination of Joseph Campbell's *The Hero's Journey*. *Media Practice and Education*, 25(2), 113–122. <https://doi.org/10.1080/25741136.2024.2333649>

منابع

آبرامز، مایر هوارد. (۱۳۸۶). *فرهنگ واژه اصطلاحات ادبی*. ترجمه سیامک بابایی. تهران: جاودانه.

ستاری، جلال، (۱۳۶۶)، *رمن و مثل در روانکاوی*. تهران: توس.

سیاسی، علی اکبر. (۱۳۸۴)، *نظریه‌های شخصیتی مکاتب روانشناسی*. تهران: دانشگاه تهران.

سیگال، رابرت، (۱۳۹۰)، *اسطوره*، احمدرضا تقاء، تهران: نشر ماهی.

شاملو، سعید، (۱۳۸۸)، *مکتب‌ها و نظریه‌ها در روانشناسی شخصیت*. تهران: رشد.

عرفانی، رویا؛ رامین نیا، مریم؛ داوودی مقدم، فریده، (۱۳۹۷)، *بررسی سیر و تطور شخصیت‌پردازی در هفت کتاب خاطره برگزیده دفاع مقدس از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ (بر اساس کتاب‌های دا، کوچه نقاش‌ها، عباس دست طلا، نورالدین پسر ایران، سلام برابراهیم، گلستان یازدهم، دختر شینا)*، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه گنبد کاووس، دانشکده علوم انسانی و علوم ورزشی.

غلامرضایی، رزیتا و نوری، علی و خسروی شکیب، محمد، (۱۳۹۹)، *بررسی و مقایسه ساختاری دو خاطره نوشته عباس دست طلا و آخرین شلیک، ششمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه زبان و ادبیات ایران، تهران*. <https://civilica.com/doc/1041981>.

کمبل، جوزف، (۱۳۷۷)، *قدرت اسطوره*، عباس مخبر، تهران: مرکز.

کنگرانی، منیژه. (۱۳۸۸)، «*تحلیل تک‌اسطوره نزد کمبل با نگاهی به روایت یونس و ماهی*». فصلنامه پژوهشنامه فرهنگستان هنر، پیاپی ۵، دوره ۶، ش ۱۴، صص ۷۱-۸۹. <https://sid.ir/paper/499653>

معراجی پور، محبوبه. (۱۳۹۱). *عباس دست طلا داستانی از زندگی حاج عباس علی باقری*، چاپ اول، تهران: نشر فاتحان.